

NACIONALINĖ TEISĖS ŽINIŲ OLIMPIADA 2025

Konstitucinė teisė

Mokomoji medžiaga
Nacionalinės teisės žinių olimpiados dalyviams

Mykolas Romeris
universitetas

Konstitucinės teisės ištakos (1)

Ar prisimenate iš istorijos pamokų, kada buvo priimti Lietuvos statutai? 1529, 1566, 1588 metais. Būtent šiuose aktuose, įtvirtinusiųse Lietuvos valstybingumo idėją, slypi mūsų valstybės konstitucinės teisės ištakos!

Ar žinote, kad 1791 m. gegužės 3 d. priimta Lenkijos-Lietuvos Konstitucija buvo pirma Europoje ir antra pasaulyje rašytinė Konstitucija? Pirmąją visame pasaulyje priimta Konstitucija yra laikoma 1787 m. JAV Konstitucija. Ji galioja iki šiol!

Konstitucinės teisės ištakos (2)

Svarbiausias XX a. pradžioje įkurtos Lietuvos valstybės aktas – 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos tarybos [nutarimas](#). Jis yra Lietuvos Respublikos pamatinis konstitucinis aktas, iš kurio kilo ir dabartinė Konstitucija. Ne veltui vasario 16-ąją nevyksta pamokos!

Ar pamenate, kiek konstitucijų buvo priimta tarpukario Lietuvoje?
Net šešios!

1918, 1919, 1920, 1922, 1928, 1938 metais. Tačiau ne visos vadinosi „Konstitucijomis“ ir ne visos buvo nuolatinės – tik 1922 m., 1928 m. bei 1938 m. Konstitucijos buvo nuolatinės.

Mykolas Romeris
universitetas

Konstitucinės teisės ištakos (3)

1990 m. kovo 11d. buvo priimtas dar vienas labai svarbus Lietuvai aktas – [Aktas](#) dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo, kuriuo buvo atkurta Sovietų Sąjungos okupuotos Lietuvos Nepriklausomybė. Tai taip pat yra dabartinės Konstitucijos pamatas.

Tai dar viena diena, kai švenčiame mūsų valstybės nepriklausomybę!

Kada ir koku būdu buvo priimta šiuo metu galiojanti [Konstitucija](#)?

Atkūrus Nepriklausomybę, dabartinė [Konstitucija](#) buvo priimta lietuvių Tautos 1992 m. spalio 25 d. referendumu.

Iki tol nuo pat Nepriklausomybės atkūrimo galiojo Laikinasis Pagrindinis Įstatymas.

Mykolas Romeris
universitetas

Kuo ypatinga yra Konstitucija ir kokia jos svarba?

* Konstitucija išreiškia mūsų kaip pilietinės lietuvių tautos valią būti nepriklausoma demokratinė valstybė, siekiančia išsaugoti garbingą istoriją, unikalą kultūrą, kalbą ir papročius, valstybė, kurioje gerbiamos kiekvieno žmogaus teisės, nepriklausomai nuo jo pasirinkimų.

* Konstitucija yra svarbiausias, aukščiausią teisinę galią turintis teisės aktas, kuriame įtvirtintos pagrindinės visiems privalomos taisyklės; niekas negali elgtis kitaip, nei nustatyta Konstitucijoje.

Kadangi visi turi gerai žinoti taisykles, kurioms negalima nusižengti, Konstitucija turi būti stabili – ji keičiama ypatinga tvarka. Tačiau kai kurių dalykų Konstitucijoje pakeisti negalima – negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, po kurių neliktų Nepriklausomybės, Demokratijos ir Žmogaus teisių. Tai yra pačios svarbiausios vertybės, dar vadinamos „amžinosiomis“.

* Konstitucijoje yra įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės, nurodytos institucijos, įgyvendinančios valstybės valdžią – Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, teismai.

* Konstitucijoje apibrėžtas santykis tarp šių valstybės valdžių: įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės. Joje nustatyta, kad šios valstybės valdžios yra savarankiškos ir veikia nepriklausomai viena nuo kitos, tačiau privalo bendradarbiauti. Taip pat yra nustatyta, ką kiekvienai iš šių institucijų priklauso daryti, kad visiems Lietuvoje būtų gyventi gera.

Kokios pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės nurodomos 1992 m. Konstitucijoje?

Konstitucijos 18 str. skelbia, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės! Tai reiškia, kad jas turi kiekvienas žmogus nuo pat gimimo, niekas jų negali atimti.

Konstitucijoje įtvirtintos tokios teisės kaip:

- * teisė į gyvybę, laisvę, asmens neliečiamumą, orumą, teisė nebūti kankinamam;
- * nuosavybės, buto, privataus gyvenimo neliečiamumas;
- * informacijos laisvė, minties, tikėjimo, sąžinės laisvės.

Konstitucijoje nustatyti šeimos, auklėjimo, ugdymo pagrindai, įtvirtinama asmens teisė į mokslą, kultūrą, mokslo ir tyrinėjimų bei dėstymo laisvė, teisė pasirinkti darbą, gauti teisingą atlyginimą ir teisė į poilsį bei kasmetines atostogas.

Nors šių teisių atimti niekas negali, kai kuriais atvejais jas galima riboti, pavyzdžiui, tam, kad vienas asmuo, naudodamasis savo teisėmis, nepažeistų kitų asmenų teisių.

Kas nusprendė, kokia bus mūsų Konstitucija?

Pagal Konstituciją visa valstybės valdžia priklauso jos žmonėms – **Tautai**. Taigi pati Tauta nusprendė, pagal kokią Konstituciją nori gyventi, kokios vertybės mums yra svarbiausios.

Be to, Konstitucijoje nustatyta, kad ir toliau Tauta sprendžia svarbiausius valstybės klausimus. Tai visi valstybės piliečiai daro balsuodami **referendume**. Pačias svarbiausias Konstitucijoje įtvirtintas taisykles pakeisti galima taip pat tik referendumu, jeigu pakeitimui pritaria dauguma piliečių.

Tačiau kiekvienu klausimu rengti referendumą sudėtinga, todėl įvairiems klausimams spręsti **renkami Tautos atstovai** – Seimo nariai, t. y. tie Lietuvos piliečiai, kuriais žmonės labiausiai pasitiki ir patiki jiems teisę priimti visai valstybei svarbius sprendimus. Tauta taip pat renka Respublikos Prezidentą, merus, savivaldybių tarybas ir Lietuvą Europoje atstovaujančius asmenis. Taip girdimas visų mūsų balsas !

Mykolas Romeris
universitetas

REFERENDUMAS

Referendumas – tai būdas atsiklausti Tautos nuomonės itin svarbiais visai valstybei ir visuomenei klausimais.

*tik referendumu gali būti keičiamos Konstitucijos I skirsnio nuostatos, pavyzdžiui, drausti ar leisti dvigubą pilietybę

*net ir referendumu negalima atsisakyti Lietuvos nepriklausomybės, demokratijos ir paneigti prigimtinių žmogaus teisių

*referendumas gali vykti tik vieną dieną (nors referendumas dėl stojimo į ES vyko visą savaitgalį !)

*referendume žmonėms privaloma užduoti atskirus klausimus, į kuriuos pateikiami atsakymai

*klausimai turi būti aiškūs, visiems suprantami

*sprendimo, kurį Tauta priėmė referendumu, reikia laikytis visiems, ir piliečiams, ir valdžios institucijoms

*referendumu priimta Konstitucija ir nuspręsta prisijungti prie Europos Sąjungos

Mykolas Romeris
universitetas

RINKIMAI

Rinkimuose išrenkama valstybės valdžia – Seimas ir Respublikos Prezidentas, taip pat savivaldybės meras ir taryba.

Tam, kad Tauta pasitikėtų išrinktais Seimo nariais arba Respublikos Prezidentu, rinkimai turi būti sąžiningi, o laimėti juos privalo daugiausia balsų rinkimuose surinkęs kandidatas. Kaip tai padaryti?

*Kiekvienas turi balsuoti pats už save, slaptai ir netrukdomai, tik už tą kandidatą, kuriuo labiausiai pasitiki

*Draudžiama siūlyti bet kokį atlygį už tai, kad balsuotum už kitą kandidatą

*Visi 18 metų sulaukę asmenys turi teisę eiti į rinkimus ir rinkti savo atstovą į parlamentą

*Kiekvieno balsas skaičiuojamas vieną kartą – visų piliečių balsai lygūs

Mykolas Romeris
universitetas

Ar žinote, kad valstybės valdžia įgyvendinama remiantis valdžių padalijimo principu?

Mykolas Romeris
universitetas

Šis principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji valdžia (Seimas), vykdomoji valdžia (Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė) ir teisminė valdžia (teismai) turi būti atskirtos, kad kiekviena iš jų įgyvendina tik jai priskirtus įgaliojimus, nė viena negali kištis į kitos veiklą, negali viena kitai nurodinėti.

Pagalvokite, kodėl tai taip svarbu demokratinėje valstybėje? Kas būtų, jei Respublikos Prezidentas galėtų nurodyti Seimo nariams, kokius įstatymus priiminėti? Arba jeigu teismas bylas spręstų tik taip, kaip liepia Respublikos Prezidentas ar Ministras Pirmininkas? Kas būtų, jei visus sprendimus galėtų priimti vienas asmuo arba tik jam ištikimi žmonės?

ĮSTATYMŲ LEIDŽIAMOJI VALDŽIA – SEIMAS

Kaip manote, kaip atsiranda įstatymai, kurių laikytis turi visi Lietuvos žmonės? Juos priima **parlamentas**, Lietuvoje vadinamas Seimu – tai įstatymų leidžiamoji institucija, turinti išskirtinę teisę leisti įstatymus, kurie privalomi visiems ir kurių reikia laikytis. Seimo priimami įstatymai negali prieštarauti Konstitucijai – nustatyti kitokių taisyklių, nei susitarė laikytis Tauta.

Seimą sudaro Tautos atstovai – 141 Seimo narys. Tautos atstovai, priimdami įstatymus, išreiškia Tautos valią. Kiekvienas Seimo narys gali siūlyti priimti įstatymą ir privalo balsuoti už kitų asmenų pateiktus įstatymų projektus.

Mykolas Romeris
universitetas

Ar baigę mokyklą galėsite tapti Seimo nariu? Teks kelerius metus palaukti! Konstitucija nustato, kad Seimo nariu gali būti renkamas Lietuvos pilietis, kuris rinkimų dieną yra ne jaunesnis nei **21 metų** ir nuolat gyvena Lietuvoje.

Kaip manote, ar dirbtinis intelektas galėtų rašyti įstatymus? DI gali būti puikus pagalbininkas, analizuojant kitų valstybių patirtį, nustatant, ar naujas įstatymas neprieštarauja anksčiau priimtiems, tačiau galutinis sprendimas priklauso Tautos atstovams – DI kol kas nesupranta, kas yra vertybiškai svarbu, kas teisinga ir negali spręsti už žmones. Be to, jis pagal Konstituciją negali pakeisti Tautos atstovų, kuriems patikėta teisė nuspręsti, pagal kokias taisykles gyvensime.

Ar Seimas turėtų reguliuoti DI naudojimą?

Kai kurios taisyklės dėl DI naudojimo yra būtinos tam, kad būtų aišku, kaip laikomasi Konstitucijos ir joje įtvirtintų reikalavimų:

- Naudojant DI negali būti pažeidžiamos konstitucinės žmogaus teisės – teisė į privataus gyvenimo gerbimą, teisė į lygiateisiškumą, nuomonės raiškos laisvė
- Technologijų naudojimas turi būti naudingas visiems, o ne tik kai kuriems asmenims, kad tie asmenys netaptų nepagrįstai pranašesni už kitus
- DI sprendimai turi būti skaidrūs ir aiškus, turi būti suprantama, kaip priimtas vienas ar kitas sprendimas, turi būti įsiklausoma į ekspertų nuomonę

Ar žinote, kokiose srityse Lietuvoje yra naudojamas DI? Policija naudoja DI veidų atpažinimui, informacijos apdorojimui.

VYKDOMOJI VALDŽIA – PREZIDENTAS IR VYRIAUSYBĖ

Seimo priimtus įstatymus įgyvendina (vykdo) **Prezidentas** ir **Vyriausybė**. Dėl to jie vadinami vykdomąja valdžia.

Prezidentas yra valstybės vadovas ir vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas. Prezidentas sprendžia dėl pilietybės suteikimo, teikia apdovanojimus, nuteistiesiems suteikia malonę.

Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas ir ministrai, kuriuos skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas, kai jam pritaria Seimas. Vyriausybė tvarko visus valstybės reikalus ir įgyvendina Seimo priimtus įstatymus. Vyriausybė atsakinga už gydymą, švietimą, tvarką mokyklose, kelius ir daug kitų dalykų. Vyriausybė atsakinga už tai, kad Lietuvoje viskas veiktų taip, kaip nusprendė Seimas.

Ar žinote, kokiose srityse Lietuvoje yra naudojamas DI? Pavyzdžiui, DI reguliuoja šviesoforų veiklą, priklausomai nuo to, kokie yra mašinų srautai, analizuoja eismo duomenis ir gali pasiūlyti sprendimus. Jis pritaikomas ir kitose srityse: analizuoja aplinkos taršą, stebi gamtos pažeidimus. Kaip manote, kas yra atsakingas už tai, kad DI priima neteisingą sprendimą – technologijos ar Vyriausybė, kuri nusprendė jas naudoti? Bet koks DI naudojimas turi būti atsakingas ir etiškas.

Mykolo Romerio
universitetas

TEISMINĖ VALDŽIA

Teismuose visi galime ginti savo pažeistas teises! Tai mums garantuoja Konstitucija. Ar žinote kokie teismai veikia Lietuvoje?

- Konstitucinis Teismas, kuris sprendžia, ar įstatymai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams;
- Bendrosios kompetencijos teismai, kurie nagrinėja civilines, baudžiamąsias, darbo, administracinių nusižengimų (pavyzdžiui, dėl kelių eismo taisyklių) bylas (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų teismai ir apylinkių teismai);
- Specializuoti administraciniai teismai, kurie nagrinėja ginčus su valstybės institucijomis (Regionų apygardų administraciniai teismai ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas).

Mykolas Romeris
universitetas

Ar žinote, kokią galimybę asmenims suteikė prieš keletą metų priimta Lietuvos Respublikos Konstitucijos pataisa?

Papildžius Konstitucijos 106 straipsnį, nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą tiesiogiai ir pateikti individualų konstitucinį skundą, kuriame gali ginčyti Seimo, Vyriausybės ar Respublikos Prezidento teisės aktų atitiktį Konstitucijai.

Tai yra svarbi papildoma žmogaus teisių apsaugos garantija.

Mykolas Romeris
universitetas

TEISMAI IR DIRBTINIS INTELEKTAS

Tam, kad žmonės pasitikėtų teismų priimamais sprendimais, jie turi būti tikri, jog tie sprendimai yra teisingi ir objektyvūs. Tai užtikrina tam tikrų taisyklių laikymasis:

- ✓ Teismas ir teisėjas turi būti nepriklausomi
- ✓ Bylas gali spręsti tik pagal Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytas taisykles įsteigti teismai ir paskirti teisėjai
- ✓ Teisėjai turi vadovautis galiojančiais įstatymais.

Nors **dirbtinis intelektas** gali padėti teisėjams nagrinėti bylas (pavyzdžiui, padėti apdoroti didelius kiekius informacijos, per trumpą laiką perskaityti daug dokumentų, surasti tinkamą įstatymą), jis negali priimti sprendimų, įvertinęs visas aplinkybes ir kontekstą. Be to, DI gali mokytis iš neteisingų sprendimų, kurie vėliau buvo panaikinti. Tikriausiai girdėjote istoriją, kai DI buvo leista spręsti nesudėtingas teisės pažeidimų bylas, taikant anksčiau išspręstų bylų pavyzdžius. Po kurio laiko paaiškėjo, jog atsižvelgęs į tai, kad statistiškai dažniau būdavo linkę nusikalsti juodaodžiai asmenys, visiems juodaodžiams DI skirdavo daug griežtesnes bausmes vien dėl jų odos spalvos! DI nebuvo objektyvus kiekvienam žmogui! Tokių sprendimų negali būti priimama, nes ne visi juodaodžiai asmenys yra linkę pažeidinėti įstatymus.

Mykolas Romeris
universitetas

TEISMAI IR DIRBTINIS INTELEKTAS

Tačiau **dirbtinis intelektas** gali padėti teisėjams :

- Rasti panašias bylas, kad būtų formuojama nuosekli teismų praktika (bet tik teisėjas-žmogus gali nuspręsti, ar konkretus pavyzdys iš tiesų tinka tai situacijai);
- Pagal pateiktą šabloną parašyti sprendimo juodraštį, tačiau jį privalo peržiūrėti teisėjas-žmogus;
- Jeigu DI ir galėtų parengti visą sprendimą, būtinai turėtų būti numatyta galimybė jį apskūsti.

Visiškai pakeisti teisėjo-žmogaus DI kol kas negalėtų, nes pagrindinė Konstitucijoje įtvirtinta taisyklė sako, kad Lietuvoje teisingumą vykdo teismai, o ne technologijos.

Kaip manote, kas kaltas, jei DI padaro klaidą – teisėjas ar programuotojas?

Mykolas Romeris
universitetas

Pagrindinis šaltinis:

1992 m. Lietuvos Respublikos
Konstitucija.

Papildomi šaltiniai:

Lietuvos konstitucinė teisė.

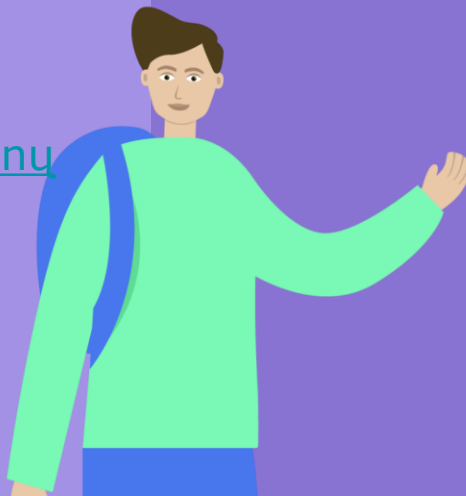
Vadovėlis. Trečioji laida. Vilnius, 2022.

Agnė Juškevičiūtė-Vilienė. [Dirbtinis intelektas ir konstitucinė teisė į teisingumą](#). 2020 m.

Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė.

[Teisė į privatumą, asmens duomenų apsauga ir dirbtinis intelektas: teisinio reguliavimo iššūkiai Lietuvoje ir Europoje](#). 2023 m.

Šaltiniai pasirengimui

Mykolas Romeris
universitetas

NACIONALINĖ TEISĖS ŽINIŲ OLIMPIADA

Mykolo Romerio
universitetas

